

Europas «glemte» krig

Jakub M. Godzimirski

Gisselaksjonen i et teater i Moskva har på nytt satt konflikten i Tsjetsjenia på dagsordenen. Med unntak av et kort opphold fra 1996–99 har denne blodige konflikten nå pågått i åtte år. Etter 11. september har imidlertid Vestens kritikk mot den russiske krigføringen i Tsjetsjenia forstummet, samtidig som russerne har strammet grepet ytterligere i den lille nordkaukasiske republikken.

- Hvorfor er det krig i Tsjetsjenia?
- Hvilken politikk har Russland ført overfor Tsjetsjenia det siste tiåret?
- Er Tsjetsjenia-krigen glemt av Vesten?

Den mangeårige konflikten i Tsjetsjenia tok en ny og tragisk vending da en gruppe bestående av 50 væpnede menn og kvinner stormet en teaterbygning i Moskva i slutten av oktober. De tok mange hundre gisler, utplasserte nesten 2000 kilo med eksplosiver og truet med å sprengte teateret i luften. Deres krav til myndighetene var at krigen i Tsjetsjenia måtte stoppes umiddelbart og de russiske styrkene trekkes ut fra utbyrterrepublikken i løpet av en uke. På denne brutale måten kom det som omtales som Europas glemte krig til den russiske hovedstaden.

I tre dager gikk frontlinjen i denne glemte krigen bare fem kilometer fra president Putins kontor i Kreml. Da gisseltakerne etter alt å dømme hadde

begynt å henrette gisler, gikk russiske spesialstyrker til lynangrep. De pumpet gass inn i teatersalen før de stormet bygningen. Etter kort tid var 50 gisseltakere drept og fire arrestert, uten at noen av terroristene hadde klart å utløse den eksplosjonen som ville ha begravd alle under teaterets ruiner.

Til å begynne med så det ut til at redningsaksjonen hadde vært vellykket. Russiske medier opplyste at takket være den lynraske reaksjonen var 750 liv blitt reddet. Selv om Russlands hovedstad og landets myndigheter hadde fått en brutal påminnelse om at krigen i Tsjetsjenia langt fra er over, så det ut til at aksjonen hadde klart å nøytralisere det tsjetsjenske brohodet i Moskva.

Men aksjonen viste seg snart å ha hatt større omkostninger enn først antatt. To dager etter stormingen var nesten 120 gisler døde, og mange hundre lå fortsatt på sykehus. Bare to av de drepte gislene var skutt, resten var gasset i hjel.

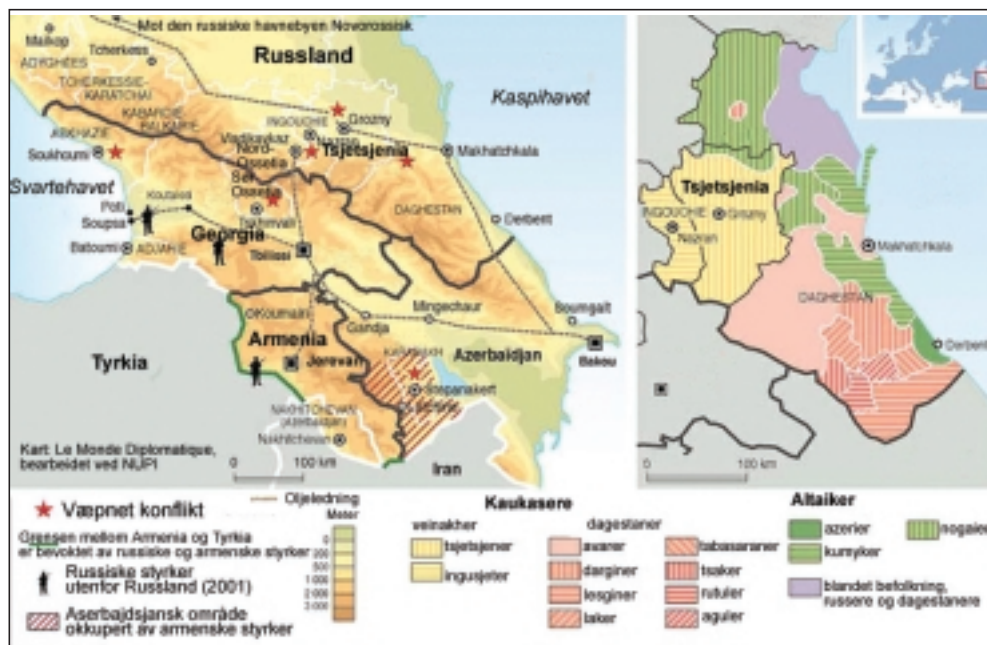
Krig siden 1994

Den pågående krigen i Tsjetsjenia er den andre i denne regionen i løpet av det siste tiåret. Den første begynte i desember 1994,

Fakta om Tsjetsjenia

Republikken Tsjetsjenia er på størrelse med et mellomstort norsk fylke og ligger i Nord-Kaukasus. I 1989 utgjorde tsjetsjenerne ca. 60 prosent av befolkningen i den autonome republikken Tsjetsjeno-Ingusjetia. De andre store etniske gruppene i republikken var russerne (23 prosent) og ingusjetere (13 prosent). I 1992 ble republikken delt i en tsjetsjensk og en ingusjetisk del. Før krigsutbruddet i 1994 regner man med at Tsjetsjenia hadde en befolkning på cirka 900 000, hvorav tsjetsjenerne utgjorde et klart flertall.

Republikken grenser til Georgia i sør og til andre russiske regioner i øst. Formelt sett er republikken en del av Russland, men folkerettslig gjaldt ikke russiske lover i republikken fram til 1994, siden tsjetsjenske myndigheter nektet å skrive under den russiske føderasjonsavtalen.

Europas glemte krig

Under den russiske hælen i 150 år

Tsjetsjenia ble innlemmet i det russiske imperiet i 1858 etter en langvarig krig, men tsjetsjenerne har hele tiden i større eller mindre grad motsatt seg det russiske herredømmet. Etter revolusjonen i 1917 gikk de nye myndighetene inn for å gi de ulike etniske gruppene innenfor den nye sovjetstaten rett til å etablere selvstyrte områder. I 1934 ble

Tsjetsjenia autonom republikk. Men under Stalin ble den tsjetsjenske befolkningen kollektivt avstraffet. Under påskudd av at de samarbeidet med tyskerne – tyskerne klarte imidlertid aldri å erobre Tsjetsjenia – ble hele den tsjetsjenske og ingusjetiske befolkningen deportert til Sentral-Asia i 1944. Mellom en tredel og halvparten av dem som ble forvist, bukket under i løpet av denne deportasjonen. De overlevende og deres barn måtte vente helt til 1956 før de kunne komme tilbake til sine hjem, som i mellomtiden var overtatt av russiske innflyttere.

I 1991, da Sovjetunionen gikk i oppløsning, erklærte Tsjetsjenia seg uavhengig, men denne uavhengigheten ble aldri anerkjent av Russland eller andre stater. Under den tidligere sovjetiske flyvåpengenerals Djokhar Dudajevs ledelse ble republikken *de facto* selvstendig, men etter hvert oppstod en opposisjon mot Dudajev som Russland bestemte seg for å benytte seg av. I november 1994 ble det organisert et mislykket kuppforsøk. Men kuppet, som var støttet av Moskva, slo feil. Russland valgte dermed å ta i bruk enda hardere midler. President Jeltsin sendte militære styrker inn i utbryterrepublikken i desember 1994, og dette var begynnelsen på krigen.

Hvor lenge har konflikten i Tsjetsjenia pågått?

da ca. 40 000 russiske soldater ble sendt til republikken av president Boris Jeltsin for «å gjeninnføre den konstitusjonelle orden», som det het i den offisielle kunngjøringen. Jeltsin hadde håpet at en russisk makt demonstrasjon ville tvinge tsjetsjenerne i kne og igjen gi Russland kontroll over republikken som hadde erklært seg uavhengig i 1991. Disse forhåpningene ble gjort til skamme da det viste seg at tsjetsjenerne var i stand til å yte effektiv motstand. De russiske styrkene ble påført store tap og før de tsjetsjenske styrkene trakk seg tilbake, lå store deler av hovedstaden Groznyj i ruiner.

Den tsjetsjenske sivilbefolkningen ble utsatt for en brutal krigføring. Krigen pågikk med varierende styrke i mer enn to år. Ifølge pålitelige anslag kostet den ca. 7 500 russiske soldater livet. På tsjetsjensk side var tapene enda større. Russiske myndigheter påsto at 15 000 tsjetsjenske soldater ble drept, mens uavhengige kilder hevder at «bare» 4 000 væpnede tsjetsjenerne ble drept under kamphandlingene.

Den største taperen var likevel sivilbefolkningen i Tsjetsjenia, som besto av en blanding av etniske tsjetsjenerne, ingusjetere, russere og andre «sovjetiske» nasjonaliteter. Anslagene varierer mellom 10 000 og 120 000 sivile dødsofre i den første Tsjetsjenia-krigen, men mye tyder på at det riktige tallet ligger et sted mellom 35 000 og 50 000.

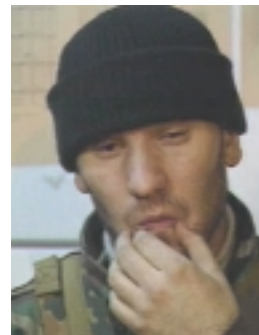
Uavhengighet

I august 1996 endte dette tragiske blodbadet med den såkalte Khasavjurt-avtalen, som ble undertegnet av Aleksander Lebed (lederen for det russiske sikkerhetsrådet) og den tsjetsjenske lederen – og senere Tsjetsjenias valgte president – Aslan Maskhadov. Krigshandlingene skulle nå opphøre, russiske styrker trekkes tilbake og avgjørelsen om Tsjetsjenias framtid utsettes til 2001.

Tsjetsjenia fikk dermed en *de facto* uavhengighet. I de tre årene som fulgte, klarte imidlertid ikke de nye myndighetene å få situasjonen under kontroll. Da den russiske trusselen forsvant, begynte forskjellige «krigsherrer» i Tsjetsjenia å kjempe mot hverandre. Mange mistet livet i væpnede sammenstøt, andre ble kidnappet og solgt tilbake for løsepenger. I tillegg fikk en radikal versjon av islam, ofte omtalt som wahabbisme, etter hvert et sterkere fotfeste i republikken. Tsjetsjenia ble framstilt – til en viss grad med rette – som et område hvor anarkiet rådet og sentrale myndigheter holdt på å miste grepet.

I august 1999 kom krigen tilbake til Tsjetsjenia. Da tsjetsjenske separatister le-

det av Sjamil Basajev og Emir Khattab i august 1999 gikk inn i naborepublikken Dagestan for å støtte et islamsk opprør, visste først ikke russiske myndigheter hvordan de skulle reagere. Daværende statsminister Sergej Stepasjin hadde ingen klar strategi for å takle den nye krisen. Samtidig fryktet man en dominoeffekt – at stadig nye områder skulle slutte seg til de tsjetsjenske separatistene. Stepasjin ble sparket, og Jeltsin utnevnte Vladimir Putin til ny statsminister. Putin gikk straks i gang med å løse konflikten, både i Dagestan og Tsjetsjenia. Russiske styrker ble sendt til Dagestan. Krigen var likevel fjern for folk flest.

Tok gisler.

Movsar Barajev var hovedmannen bak den tsjetsjenske gisselaksjonen i Moskva. Kan Russland vente flere slike aksjoner?

Bomber i Moskva

I begynnelsen av september 1999 tok imidlertid krisen en ny vending da mer enn 200 moskovitter ble drept i kraftige bombeeksplosjoner i to boligblokker. Eksplosjonene i Moskva snudde stemningen i landet, og Putin fikk grønt lys for alle tiltak som kunne gjøre slutt på det som i russiske medier ble omtalt som «bandittveldet» i Tsjetsjenia. Samtidig ønsket russiske militære revansje etter det pinlige nederlaget i den første tsjetsjenske krigen, og det tsjetsjenske inntoget i Dagestan og bombeeksplosjonene i Moskva ga dem det nødvendige påskudd for å sette i gang en militær operasjon mot Tsjetsjenia.

Den andre Tsjetsjenia-krigen, som det offisielle Russland konsekvent omtaler som en antiterroroperasjon, ble innledet med at de tsjetsjenske opprørerne ble drept ut av Dagestan i august–september 1999. Neste skritt var å opprette en såkalt «sikker sone» i den nordlige delen av Tsjetsjenia. Dette målet ble oppnådd uten store tap på russisk side, i første rekke på grunn av en taktikk basert på massiv bombing av tsjetsjenske militære og sivile mål. Resultatet var at en stor del av sivilbefolkningen – ca. 200 000 mennesker – måtte flykte til naborepublikken Ingusjetia, mens de tsjetsjenske avdelingene trakk seg tilbake til hovedstaden Groznyj. Fram til begynnelsen av februar 2000 ytte de tsjetsjenske

Europas glemte krig

Forkomment gissel.
Hvilken gass brukte de russiske myndighetene under motaksjonen i Dubrovka-teateret? Kan denne motaksjonen rettferdiggjøres?

Hvilken russisk leder startet krigføringen i Tsjetsjenia i 1994?

Hvordan har russiske styrker gått fram i Tsjetsjenia?

forsvarerne innbitt motstand i Groznyj. Til slutt måtte de gi seg for overmakten, men omlag 2000 lyktes i å bryte gjennom de russiske stillingene og trekke seg tilbake til fjellområdene i den sørlige delen av republikken.

Geriljakrig

Her fortsatte nå krigen som en geriljakrig. Russiske militære oppdaget igjen at det tsjetsjenske fjellfolket ikke lot seg kue uten kamp. Selv om de russiske generalene kontrollerer de fleste byer og landsbyer i republikken, har de ikke lyktes i å bringe krigen til en avslutning. Russiske myndigheter har gjentatte ganger erklært at den militære fasen er over, men får stadig vekk påminnelser om at krigen langt fra er slutt. Russiske militærposter blir beskutt nærmest hver eneste natt, miner blir lagt ut langs veiene og både russiske soldater og uskyldige sivile rammes. Det prussiske regimet som myndighetene i Moskva har innsatt i Groznyj, har dessuten liten legitimitet blant befolkningen. Dette skyldes blant annet de russiske styrkenes brutale framferd overfor sivilbefolkningen. Det er en tendens til å betrakte hele den tsjetsjenske befolkningen som medskyldig i konflikten, og russiske styrker hevner seg på den for sine tap og nederlag. Listen over overgrep mot sivilbefolkningen er lang og veldokumentert.

Alt i alt anslås det at den andre Tsjetsjenia-krigen har resultert i mellom 4000 (offisielle russiske data) og 11 000 (uoffisielle anslag) drepte russiske soldater. Akkurat som under den forrige krigen er de tsjetsjenske tapene mye større enn de russiske, og det er sivilbefolkningen som har lidd mest. Russerne påstår at de har drept 13 000 tsjetsjenske opprørere, mens tsjetsjenerne beskylder russerne for å ha drept opptil 100 000 sivile.

Den fastlåste situasjonen og det stadig voksende antall ofre har resultert i at den russiske opinionen gradvis har snudd i synet på konflikten i Tsjetsjenia. Mens 70 prosent av russerne støttet krigen og bare 22 prosent mente at myndighetene burde innlede forhandlinger med tsjetsjenerne mot slutten av 2000, er situasjonen i dag nesten snudd på hodet. Seks av ti russerer går nå inn for forhandlinger,

Jeltsin og Tsjetsjenia.

Hvem er egentlig offer for hvem? Tidligere president i Russland, Boris Jeltsin, med hånden på avtrekkeren. Tegning: *Le Monde*

mens rundt en firedel fortsatt støtter den militære operasjonen. Samtidig mener 70 prosent at Tsjetsjenia i nær framtid vil bli styrt av de samme kreftene som den russiske staten har brukt nesten ti år på å prøve å bekjempe.

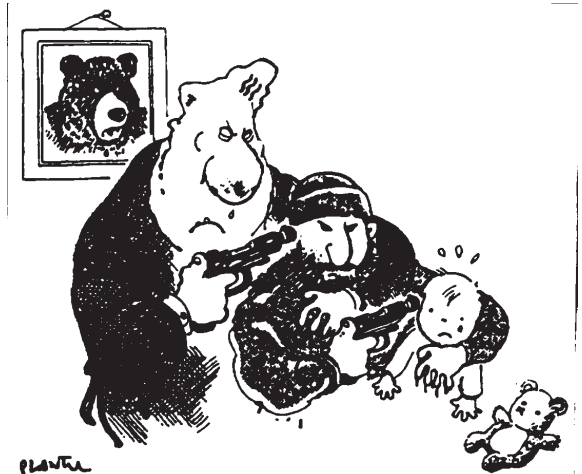
Prestisjesak

Et av hovedproblemene er at krigen har utviklet seg til en prestisjesak for den russiske ledelsen. I september 1999 erklærte Putin at han ville bekjempe «tsjetsjenske terrorister» uansett hvor de måtte befinne seg. Han sendte militære styrker til Tsjetsjenia og fikk forsikringer fra sine generaler om at krigen ville bli vunnet i løpet av noen måneder og uten store tap.

I dag, tre år etter, har Putins påstand om at krigen ville være vunnet etter en kortvarig operasjon, vist seg å være ubegrunnet. I stedet brakte den tsjetsjenske aksjonen i Moskva krigen til Russlands hjerte. Når de tsjetsjenske opprørerne bestemte seg for å ta i bruk terror for å bekjempe den russiske staten og den russiske befolkningen, må det også ses i sammenheng med måten russerne har gått fram på i Tsjetsjenia. Ironisk nok har voldsbruken i Tsjetsjenia ført til at ingen russerer lenger kan føle seg trygge, uansett hvor i landet de befinner seg.

Glemte eller fortiet?

Tsjetsjenia omtales nå som Europas glemte krig. Krigen er likevel ikke så mye glemte som fortiet. Som tidligere nevnt har den pågått i nesten ti år, men dette er bare foreløpig siste kapittel i en nesten 200 år lang konflikt mellom tsjetsjenerne og Russland. Den har resultert i at flere titusener sivile tsjetsjener har mistet livet, i forferdelige overgrep mot sivilbefolkningen og i tap av mange soldaters liv på begge sider av front-

Europas glemte krig

Hvordan er nå stemningen i den russiske opinionen når det gjelder Tsjetsjenia?

Tsjetsjenia-konflikten representerer en konflikt mellom to viktige prinsipper i internasjonale forhold. Hvilke?

Hva mener vi når vi snakker om den første og andre Tsjetsjenia-krigen?

Hva forteller bildene?

linjen. En annen følge av dagens konflikt er at den tsjetsjenske infrastrukturen er lagt i ruiner. Symbolsk nok – og ikke så lite tragisk – sammenliknes Groznyj, som før krigens utbrudd var en blomstrende by med ca. 400 000 innbyggere, med Stalingrad.

Krigen er også i stor grad et resultat av at det er vanskelig å finne en tilfredsstillende løsning på en innbyrdes konflikt mellom to hovedprinsipper som regulerer internasjonale forhold. Det første prinsippet handler om de enkelte folkegruppers rett til selvbestemmelse, det andre om statenes rett til å forsvare sitt territorium. I dette konkrete tilfellet står konflikten mellom tsjetsjenernes ønske om å leve i sin egen, uavhengige stat, og Russlands rett til å forsvare statens territoriale integritet.

Ved siden av de blodige krigene i det tidligere Jugoslavia har krigen i Tsjetsjenia vært den største væpnede konflikten i Europa de siste femti årene. Om ikke Vesten har glemt denne krigen, har i alle fall mange vestlige land valgt å se gjennom fingrene med den. Særlig etter 11. september i fjor ble Tsjetsjenia ofret på storpolitikens alter. USA trengte Russland som en alliert i kampen mot internasjonal terrorisme, og kritikken mot de russiske overgrepene i Tsjetsjenia stilnet på begge sider av Atlanterhavet. Russiske myndigheter tolket åpenbart mangelen på kritikk som et vestlig samtykke til det de gjorde i Tsjetsjenia. Det siste året har russiske styrker i regionen forsøkt å stramme grepet om republikken enda mer, noe som etter alt å dømme har ført til en ytterligere radikaliserings av motstanden.

Aksjonen i Moskva endte i et nederlag for alle parter. Den tsjetsjenske uavhengighetsbevegelsens sak ble skadet fordi gisseltakerne tydde til virkemidler som de

fleste oppfatter som uforenlige med en rettferdig frigjøringskamp. Moskvas politikk og krigføring i regionen viser også tydelige tegn på å ha spilt fallitt – ikke bare har man problemer med å se slutten på krigen i Tsjetsjenia, men denne krigen har nå også nådd den russiske hovedstaden og minnet russerne og omverdenen om at rå makt alene ikke kan løse kompliserte sosiale og politiske problemer. Som en russisk journalist skrev i etterkant av stormingen av teateret i Moskva, er det nå på tide å slutte å feire den bitre seieren og heller begynne å tenke på hvordan denne innviklede konflikten kan løses. Og dette tenkearbeidet må gjøres ikke bare i Moskva, Groznyj og i militære baser oppe i de tsjetsjenske fjellene, men også i Brussel, London, Paris, Berlin og Washington.

Som beleiringen av Dubrovka-teateret tydelig har vist, kan denne konflikten spre seg og dukke opp igjen der hvor man minst ventet det. Det er en viss fare for at radikale grupper innen den tsjetsjenske opprørsbevegelsen på ny vil kunne ty til denne type aksjoner for å minne verden på det som skjer i Tsjetsjenia.

Vesten har neppe råd til å pådra seg et nytt Afghanistan i utkanten av Europa, og det er viktig at både Russland og det tsjetsjenske folk nå får hjelp til å finne en løsning på den langvarige og blodige konflikten. Selv om det er en viss fare for at konflikten allerede har nådd et punkt hvor forsoning ikke lenger er mulig, må det gjøres et forsøk på å bringe fred til denne krigsrammede regionen. Men skal freden ha en sjanse i Tsjetsjenia, må våpnene aller først stilne. Den eneste måten å oppnå det på, er at begge parter viser vilje til kompromiss – både tsjetsjenernes rett til å leve i fred og Russlands rett til å ta vare på sin sikkerhet må tas hensyn til.

Å oppnå fred i Tsjetsjenia er ikke noen lett oppgave – mange vil til og med si at denne oppgaven er umulig. Men alternativet er mer død og ødeleggelse, og antakelig også en bølge med statsterror og geriljaterror som kan ramme nye uskyldige mennesker – ikke bare i Groznyj og Moskva, men kanskje også andre steder i verden.

Venstre: Tsjetsjensk kvinne med bilde av seg selv, barna og mannen (Sharpudi Madaev) som ble tatt i forvaring og "forsvant" ved Argun i 2001.

Høyre: Russisk kvinne utenfor "gisselteateret" i Moskva med bilde av sin datter som er holdt som gissel inne i teateret.

Jakub M. Godzimirski

er forsker ved NUPI

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser:
www.nupi.no/pubfelles/hhd/arb.html